

KÖNYVESPOLC

Száz Magyar Falu Könyvesháza

1999 márciusában alakult meg az a szellemi vállalkozás, amely célul tűzte ki, hogy a keresztény magyar államiság millenniumának tiszteletére elkészített és megjelentetett száz olyan magyar falu kismonográfiáját, amelyek kifejezői a magyar azonosság tudatnak, s amelyek a múlttól a jelenig ívelő évezredes folyamatot is jelképezik. A száz kötet együttes terjedelme több mint 20 ezer oldal. Ennek megírásához csaknem másfélszáz szerzőt kellett keresni és találni, tehát a kötetek mintegy fele nem egyetlen szerző munkája. Az egységesség érdekében arra törekedtek, hogy lehetőleg minden megyének a kötetét egy-egy szerkesztő tartsa kezében. Ez azonban csak részben sikerült, így a szerkesztők létszáma harminc lett.

Merész vállalkozás ez, hiszen eddig valamilyen hasonló településmonográfiai vállalkozás torzó maradt. Gondoljuk csak végig! A Sziklay János és Borovszky Samu szerkesztette *Magyarország vármegyei és városai sorozatból* 1896–1914 között (tehát csaknem két évtized leforgása alatt) 21 vármegye leírása jelent meg 24 kötetben. Ladányi Miksa szerkesztésében a *Magyar városok és vármegyék monográfiája* sorozatában 1927–1942 között (tehát másfél évtized alatt) 28 kötet jelent meg. Csikvári Antal szerkesztésében a *Vármegyei Szociográfiák* sorozat még eddig sem jutott (a háború miatt), 1938–1943 között (tehát alig több mint fél évtized alatt) 15 része látott napvilágot, 9 kötetben. Még kisebb terjedelmű a Baranya megyei helységeket feldolgozó *Községi adattár*, amelyet 1941–1944 között a Magyar Szociográfiai Intézet jelentetett meg – mindössze nyolc füzetet számlál.

A CEBA Kiadó ugyan a Borovszky-féle sorozat mintájára egy csaknem teljesé vált (Vas megye hiányzik) megyei kézikönyv sorozatot jelentetett meg az elmúlt években, azonban ennek a színvonalára rendkívül egyenlő. A falvak jelentős részének bemutatása kifejezetten dilettáns munka, a szerzők és a szerkesztők hozzá nem értéséről tanuskodik. Viszont – ha hinni lehet a híreknek – sikeres üzleti vállalkozásnak bizonyult.

Mindezek után 1999-ben megjelent a Száz Magyar Falu Kht. prospektusa, amelyben azt ígérték, hogy 2000 januárja és 2001 augusztusa között száz magyar falu kemény kötésű kismonográfiáját kaphatják meg az olvasók, kötetenként 1850 forintot áron. Az előfizetőknek egy-egy teljes megyei sorozat megvásárlása, vagy tíz (illetve többször tíz) kötet megrendelése esetén különféle kedvezményeket helyeztek kilátásba. 2000 őszén úgy tűnik, hogy egyes szerzők kései kézirat-leadása miatt lesz némi időbeli csúszás, de 2001 végére remélhetőleg teljesé válik a sorozat. Ez is fantasztikus teljesítmény, hiszen átlagosan *hétente* jelenik meg a sorozat egy-egy köteté, s ilyen gyorsaság még igénytelen, idegen nyelvből fordított füzetes

ponyvánál sem kis dolog, pedig azok szerkesztése e kötetekhez képes rutin-feladat.

A falvakat úgy válogatták össze, hogy 19 megyénk mindegyike legalább három, s legfeljebb hat faluval legyen képviselve. Arra is ügyeltek, hogy legyen közöttük nemzetiségek lakta település is. A határon túli magyar településeket – mutatóban – a Felvidékről, Kárpátaljáról, a Délvidékről, Burgenlandból egy-egy, Erdélyből két falu képviseli.

Természetesen a válogatással lehet vitatkozni, s nem kevesen vitatják is, ám akkor, amikor egy-, két-, háromszáz település közül kell megyénként néhányat kiválasztani, akkor „jó”, s főleg „tökéletes” döntés egyszerűen lehetetlen. S az is tény, hogy a kiválasztott száz település közül alig tarthatni az, amelyről az elmúlt évtizedben valamiféle terjedelmesebb történeti feldolgozás megjelent. Tehát az, hogy ennyi faluról kismonográfiát kaphat kezébe az olvasó, e vállalkozásnak elévülhetetlen és eltagadhatatlan érdeme.

A tetszetős, jól kézbe simuló, szép formátumú, igényesen tervezett és tipografizált kötetek szolid, nem hivalkodó külleműek. A címlapon egy-egy falu lakóiról készült századfordulóbeli fénykép látható. A hátlapon a sorozat faluinak abcéje rendbe szedett listája, kiemelve az adott kötetben szereplő falu nevét. A kötetek csak fekete-fehér képeket tartalmaznak. A többszín nyomás elmaradásának bizonyára pénzügyi okai lehetnek. A színes képeket azonban pótolja a kötetek szép, elegáns stílusban írt szövege, s egyébként is a közölt dokumentumok (főleg régi fotók) döntő többsége eredetileg sem volt színes!

A kötetek terjedelme 200 oldalnyi. Ennek mintegy a harmadát teszik ki a képek-táblázatok és dokumentumok hasonmásai. Adattár (függelék), bibliográfia (források), rövid összefoglaló (magyar, angol, német nyelven) egészíti ki minden kötet szövegét.

A feszesen szerkesztett kötetek rövid, tömör, mindemellett olvasmányos áttekintést adnak egy-egy településről. Sem a földrajzi kép, sem a történeti események, sem a művelődés, sem a társadalom, sem a hagyományok bemutatása nem éri el alaposágban az ilyen tárgyú szaktanulmányokat. De nem is ez a cél. Aki részletekre kíváncsi, azokban óhajt elmélyedni, azokat bőségesen és alaposan tájékoztatja a források felsorolása. Viszont az érdeklődő ember, ha néhány estét részán, akkor *évezettel* olvashatja végig az egy-egy települést bemutató köteteket. Nagyon fontos az is, hogy a függelékben közli az utóbbi fél évezred különböző időpontból származó népségösszeírásainak névanyagát, sőt – ha van – a középkori neveket is. Ez igen fontos, hiszen minden település névvel bíró emberek közössége, s ennek a közösségnek a sorsát csak úgy követhetjük századokon keresztül, ha ismerjük a neveket. Nagyon sok régebbi (s nem

kevés újabb) – e köteteknél jóval terjedelmesebb – monográfia éppen ennek a követelménynek „elfelejt” eleget tenni. Az adattárban (függelékben) közölt dokumentumoknak a főszerzőtől való elkülönítése szerencsés megoldás, mert így a történeti áttekintés menetét nem bontják meg, s ráadásul tematikailag kiemelve jobban tanulmányozhatók.

Az az információ, amit a *Száz Magyar Falu Könyvesháza* kötetéből az olvasó megszerezhet, az többnyire elegendő mennyiségű. Elegendő annak, aki helyben élve családjá gyökereire kíváncsi. Elegendő annak, aki elszármazva a régi kötődéseket keresi. Elegendő annak, aki egyszerűen szeretne minél több falut (legalább könyvből) megismerni, s szeretné látni, miben hasonlítanak egymásra, s miben különböznek egymástól. Hasznosan forgathatja általános- és középiskolás diák és tanár, s a szemínáriumi vagy szakdolgozatához biztos kiindulási pontot talál benne a főiskolai, illetve egyetemi hallgató.

A következőket és szigorú szerkesztés érdeme, hogy a kötetek szövege egységes rendszer szerint tagolódik. Ez lehetővé teszi, hogy száz települést igen sok szempont szerint össze lehessen hasonlítani egymással. Ennek a jelentősége szinte felmérhetetlen, hiszen mind az említett sorozatok, mind az elmúlt évszázad különféle falumonográfiái egyik legnagyobb hiányossága, hogy ahány, annyiféle szerkezetű. Az érdeklődő olvasó (s a kutató) csak igen fáradságos munkával képes összehasonlító anyagot kigyűjteni az egyes kötetekből.

Napjainkban szinte minden falunak van saját „monográfusa”, aki lelkesen, több-kevesebb hozzázártással kazalnyi dokumentumot hordott össze egy-egy település múltjáról. Amikor, ha egységes rendszer szerint, magas tudományos színvonalon, mégis közérthetően megírt monográfia sorozathoz keres egy kiadó szakembereket, nem könnyű a választás. Nagyon szűk azoknak a táborra, akik vállalkoznak ilyen munkára, betartva a határidőket, a kiadó szabta – ésszerű – kötöttségeket. Száz ilyen kötet megírására megfelelő szerzőket találni – ha sikerül – már önmagában is különleges rekord, hiszen kisebb-nagyobb helyi monográfiák egész sora „vérzett el” a szerzőkiválasztás nehézségein. Vagy a kötet színvonala lett rendkívül egyenetlen és szembeszökően hiányos, vagy el sem készült a mű, néhány ember felelőtlensége miatt. Jelen sorozat olvasója egyebet nem tehet, mint hogy azért szorítsa, hogy a kiadó felülkerekedjen a személyi akadályokon és sikerüljön mindvégig tartani az első kötetek kimagaslóan jó színvonalát.

2000 szeptember végén, ezen ismertető íráskor, a megjelent kötetek száma elérte a húszat. A Dunántúlról a Tolna megyei Gyöngy, Sióagárd és Kölesd (azaz már csak Ozora hiányzik a vállalt sorból), Baranya megyéből Magyarereggy, Győr-Ménfőcsanak-Sopron megyéből Sopronhórvás, Vas megyéből Bük, Zala megyéből Söjtör, Veszprém megyéből Üngöd, Fejér megyéből Martonvásár és Lovasberény jelent meg. Észak-Magyarországról Nagybörzsöny (Pest megye), Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből Bükkszentkereszt került ki a nyomdából. Az Alföldet négy Csongrád megyei település (Mártély, Apátfalva, Magyarcsanak és

Ópusztaszer) képviseli (Földeák hiányzik már csak e megyéből). Pest megyéből Ócsa és Tápióbicske, Jász-Nagykun-Szolnok megyéből Nagyiván, Hajdú-Bihar megyéből Hajdúsámson látott napvilágot. Napokon belül követi ezeket a Vas megyei Felsőszőlőket és a Heves megyei Noszvajt bemutató kötet.

Természetesen – terjedelmi okok miatt – nem lehet írásunk feladata valamennyi kötet egyenkénti ismertetése. Csupán arra vállalkozhattam, hogy néhány műből „szemelgessék”. Ez a válogatás természetesen bizonyos értelemben szubjektív – miért is tagadnám?

Búza Péter a Söjtör-kötet írója, aki a sorozat fő mozgatójának számít. A falu nevezetessége, hogy Deák Ferenc szülőhelye. A meglepő, hogy ennek ellenére eddig mostohán bánt vele a helytörténeti kutatás. A sorozatban megjelenő kitűnő kötet tőri meg a „hallgatás falát”.

Glósz József nevéhez fűződik a Kölesd-kismonográfia, Szilágyi Mihály írt Gyöngykről, s a harmadik Tolna megyei kötet szerzője Gaál Zsuzsanna (szerkesztőjük Gaál Attila megyei múzeumigazgató). Számomra azért is kedves e tájék, mert egyetemi hallgatóként régészeti terepbejáráson jártam végig a Sió-Sárvíz mentén. Gyöngyön pedig avar temető ásatásán vehettem részt. Gyöngy adattárából többek között megismerhetjük a határ földrajzi neveit, a török adóösszeírások személynév-anyagát, az első és második világháború áldozatait, a községi szervezetet (1940). Sióagárd népviseletéről nevezetes, meg váráról (amelyről légi fotókat láthatunk).

A Baranya megyei Magyarereggy várának ásatásán szintén régész-hallgatóként vehettem részt az 1960-as években. Füzes Miklós, aki helytörténeti monográfiát is szerkesztett a festői szépségű faluról (1997), kitűnően foglalta össze a sorozat számára rövidebb formában is a legfontosabb ismereteket.

Hornyák Mária a Fejér megyei Martonvásár monográfusa a település történetével foglalkozó egész sor kiadvány és tanulmány szerzője, rendkívül érzékletesen foglalta össze a település különböző korszakainak egymásra épülését. Hogyan néptelenedett el a középkori forgalmas vásárhely, s mit jelentett a Brunszvik-család, s mit birtokos utódaik a táj életében. 1945 után a Mezőgazdasági Kutató Intézet tette Európa-hírűvé Martonvásár nevét, s nem utolsósorban a kulturális rendezvények, a Beethoven-kultusz ápolása.

Észak-Magyarországról a Dunakanyarban megbújó kis falu, Nagybörzsöny egykor jelentős bányász-település (két pompás középkori temploma a „régiség” maig álló hímőke). Manapság alig nyolcszázan lakják. Horváth M. Ferenc, a település első monográfusa alapos munkát végzett, hasznosítva a régészeti topográfia és a műemléki kutatások és egyéb adattárak és feldolgozások mellett a levéltári anyagot (Esztergom-i Primási Levéltár, Pest Megyei Levéltár, nagybörzsönnyei plébánia irattára). Veres László megyei múzeumigazgató évtizedek óta kutatja a bükkü üveggyártás történetét. Érthető, hogy elvállalta az egykori hutahely, Bükkszentkereszt kismonográfiájának megírását.

Az alföldi Mártélyról, e jellegzetes Tisza menti faluról Herczeg Mihály és Kruzslicz István Gábor írt kismonográfiát, összefoglalva a gazdag régészeti lelőhelyek kutatását, a dohánykertészek, a művelődési egyesületek stb. történetét, a képzőművészetet.

Ópusztaszer legendássá tette nyolc évszázada írott „történelmi regényében” Anonymus, akinek 1896-ban milleniumi emlékművet emeltek. Az 1990-es években az itt felállított körkép, a bencés monostor föltárt maradványai, meg a szabadtéri falumúzeum tették az Alföld egyik idegenforgalmi központjává. A XVIII–XIX. századi uradalmi gazdálkodás is méltó helyet kapott a Vályi Katalin és Zombori István szerzőpáros kötetében. Szerkesztője Blazovich László megyei levéltár igazgató, egyetemi tanár, csakúgy, mint a Maros menti Apátfalva Tóth Ferenc által írott kötetének.

A kötetekben a szöveg és a képanyag jól kiegészítik egymást. A kép nem csupán „illusztráció” a sorozat kötetibein, mint jó néhány más helytörténeti műben. Régészeti leletek, középkori oklevelek, török kori és későbbi összeírások, régi térképek mellett a település jellegzetes házai, a földművelés eszközei, a háztartás tárgyainak képei csakúgy helyet kaptak, mint családokról, illetve egyes személyekről, munkáról és ünnepekről készült képek.

Kérdés, hogy az igényes sorozat vajon hány olvasóra talál? Ha magánember vagy intézmény a teljes sorozat megvásárlására vállalkozik, akkor bizony több mint másfélszáz ezer forintjába kerül, ami manapság igen tekintélyes összeg, ha könyvvásárlásról van szó. Leginkább arra lehet számítani, hogy a kisebb könyvtárak (és magánzemélyek) egy-egy megye településeit bemutató köteteket vásárolnak meg, s ezen kívül olyanokat, amelyek történelmileg nevezetesek valamely eseményről, vagy szülőjükről. Ilyen lehet elsősorban talán Almosd, Drégelypalánk, Feldebrő, Geszt, Gönc, Hédervár, Hollókő, Isaszeg, Karos, Kehida, Kenderes, Lébény, Martonvásár, Monok, Nagycenk, Ópusztaszer, Pákozd, Somogyvár, Szatmárcseke, Vaja, Visegrád, Zalavár.

Tekintetbe véve, hogy több, a sorozatban feldolgozott települést alig néhány száz család lakja, a helybeliek és elszármazottak révén sem találhat nagy számú kötet vásárlóra. A falvakban nincs könyvesbolt, ezért a polgármesteri hivatalok lettek a helyi könyvterjesztő bázisok. A fővárosban is csak néhány könyvesboltban (pl. a Központi Antikváriumban), s a Saxum Kft. vidéki boltjaiban hozzáférhető a sorozat.

Nagyon jó lenne, ha központi támogatással e kitűnő kezdeményezés nemcsak befejeződhetne, hanem folytatódna is. Condoljuk csak meg. Egy évezedre Szent István királyunk azt rendelte el, hogy minden tíz falu építsen templomot. Ez akkor annyit jelentett, hogy mintegy ezernyi egyházi épületet kell emelni, s ellátni minden szükségesel, mindenekelőtt pappal, s a szertartáshoz elengedhetetlen könyvekkel. Most, ha száz faluról könyvet kapunk a kezünkbe, akkor az öröm mellett azt sem szabad felednünk, hogy mennyi településünkről hiába keres viszonylag terjedelme-

sebb, megbízható információs kiadványt az érdeklődő. Hol vagyunk attól, hogy minden tízedik faluról legyen korszerű kismonográfiánk?! S végképp beteljesületlen álomnak tűnik az, hogy minden falu lakója a könyvespolcára nyúlhasson saját falutörténetéért.

Jó lenne, ha a „második fordulóban” elkészülné legalább száz határainkon túli, a Kárpát-medencében lévő magyar falu kismonográfiája (sőt még egy-két moldvai csángó-magyar falut sem kellene kihagyni!). A mai határainkon belülről ezzel együtt újabb száz falu kötetét következhetne.

Azon is érdemes lenne elgondolkozni, hogy bár város-monográfiák terén jobb a helyzet, de hasonlóan egységes új, nagy sorozatunk nincs. Bizony határainkon innen és túlról száz magyar város könyvesháza is igencsak nagy hiányt pótolhatna. Am tegyük hozzá, hogy ezek megvalósítása nem csak a pénzben múlik. Viszonylag kevés az olyan szakemberünk, akik képesek tudományosan kiértékelni, s amellet olvasmányos kismonográfiákat írni.

Ezek az egységes kismonográfiák alapját jelenthetnék egy honismereti tankönyvsorozatnak is. Mert a honismereti tankönyvek-olvasókönyvek száma ugyan ma már felszáz körül járhat, azonban ahány, annyi féle, s ez a sokszínűség ebben az esetben korántsem tűnik ideális állapotnak... Am a Száz Magyar Falu Könyvesháza kötetei nem helyettesíthetik a megfelelő honismereti tankönyveket, hiszen nem is ilyen céllal íródtak.

A sorozat ismertetője bizakodik, s szándékában áll a továbbiakban az újabb kötetekről is összefoglaló ismertetést-értékelést készíteni s közreadni.

Csorba Csaba

KOVÁTS DÁNIEL:

Zemplénagárd krónikája

Ha van igazi honismereti könyv, akkor ez az! Egyetlen régi települést mutat be a régészet, a történelem, a néprajz, a nyelvjáráskutatás, a szociológia és még ki tudná felsorolni hány tudomány segítségével. Nemcsak a múltat kutatja, hanem eljön a máig és foglalkozik azokkal a nehézségekkel, amivel minden falunak, de olyannak különösképpen meg kell küzdenie, mely a Bodrogközben, a magyar-ukrán-szlovák határ szögletében éli mindennapi életét. A fővárostól Sátoraljaújhelyen át 290 km, Nyíregyháza felé 330 km távolságot kell vonaton, autóbusszon megtenni, hogy az egykor kétezret meghaladó, de napjainkban ezer lakost sem elérő községet megközelítsük. A helyzet azonban nem reménytelen, sőt biztató, mert a helyi önkormányzat kiadott egy olyan könyvet, mely világosan megmutatja, hogy a jövő építése a múlt ismerete nélkül nem lehetséges. Ebből a munkából pedig nemcsak a felnőtt lakosság, de a fiatalok, az iskolások is megtanulhatják, hogy a történelem sok tanulságot tartalmaz a mai mindennapi élet számára is.

Kevés olyan könyv akad, melynek létrejöttét több mint négy évtizeden keresztül figyelemmel kísérhettem. Mikor 1956-ban Sárospatakra kerül-

tem a Rákóczi Múzeum élére, atyai barátom Újszászy Kálmán figyelmeztetett, hogy a Bodrogkőzt járva el ne kerüljem Zemplénagárdot, mert ott tanárként egy nagyon értékes ember, Kováts Dániel működik, aki úgy látszik, hogy sok hányódás után valamelyest révbe jutott. Hiszen korábban családja kitelepítésében osztozott, mert az egyetlen nemcsak magyar, de az angol szakot is tanulta, ami politikai megítélését nem segítette elő. A Zemplénagárdi Általános Iskolában mindjárt irodalmi szakkört szervezett, melyben a gyerekek útmutatásával, elsősorban néprajzi és nyelvjárási adatokat gyűjtöttek, de nem került el figyelmüket a falu történetével kapcsolatos más adalék sem. Ezt összefoglalták egy 125 oldalas kötetben *Szülőfalunk Zemplénagárd* címmel, melynek egy-egy példányát elhelyezték a sárospataki Református Tudományos Gyűjtemények és a Rákóczi Múzeum adattárában. Ez volt a most megjelent könyvnek négy évtizeddel ezelőtti ősforgója. Eitől kezdve különböző pályázatokon jelentős helyezéseket értek el, de az egyik csúcsot az jelentette, amikor 1959-ben az Országos Néprajzi Gyűjtőpályázaton *Zemplénagárd népi hagyományai* című összeállításuk, az általános iskolák kategóriájában, az első díjat nyerte.

1961-ben Kováts Dániel kinevezték a sátorlajuhelyi Kossuth Lajos Gimnáziumba, ahonnan Sárospatakra került a Comenius Tanítóképző magyar szakának vezetésére és ma tanítványai a Bodrogközben, a Hegyalján és a Hegyközben használják és terjesztik mindazt, amit tőle elsajátítottak. Kapcsolatát Agárddal nem vesztette el, sőt még erősödött, amikor tanítványai, egykori gyűjtői, irányító munkakörbe kerültek. A huszonöt évesen ide került tanár úrból, Dani bácsi lett, akit az egész falu tisztel és szeret. A könyv keletkezésére így emlékszik vissza: „Ebben a könyvben bőven meríttek abból az emlékezetkincsből, amelyet az egykori iskolások négy évtizeddel ezelőtt összegyűjtöttek, s az utókor számára megőrkítettek. Így adják át a nemzedékek egymásnak a múlt idők hagyatékát, így tehetjük szervessé a múltból kinőtt jelent, s folyamatos az otthonlét tudatát. A szerző, aki pedagógusi pályája kezdetén a helyi adottságok és értékek jelentőségét épp Zemplénagárdon ismerte fel, pályája végén azzal bocsázza utjára ezt a munkát, hogy dokumentálja: minden településen fel lehet fedezni és mutatni ezeket az értékeket.”

A könyv többhasznú. Először is mintául szolgálhat minden ilyen honismereti vállalkozás számára, nemcsak tartalmában, felosztásában, hanem abban is, hogy egy részét a helyiek gyűjtötték össze és ezzel még inkább magukénak érzik. Olyan honismereti kézikönyv, melyet az iskolai tantárgyak egész sorához jól lehet használni és vele az ismereteket helyhez kötni és elmélyíteni. Végül, de nem utolsósorban a különböző tudományágak, így a történelem, a földrajz, a néprajz, a nyelvjárás kutatás sok helyi adatot meríthet belőle. Éppen ezért meg vagyok győződve, hogyha terjesztését meg tudják oldani - ami napjainkban nem könnyű - jelentős könyvsiker lesz belőle.

A Bodrogköz mocsaras-lápos vidékét lényegében a XIX. század második felében csapolták le és ez a legtöbb falu életében alapvető változást jelen-

tett. A földművelés néhány évtized alatt minden más termelési ágat háttérbe szorított, egyben azt is jelentette, hogy a nagybirtokok erőteljesen megnövekedtek. Így történt ez Agárd esetében is. A másik nagy megrázkódtatást a trianoni határ meghúzósa okozta, ami a családi, a gazdasági kapcsolatokat sokszor korlátozta, néha egyenesen lehetetlenné tette. A XIX. század végén megindult az amerikai kivándorlás, ami érintette a lakosság 15 %-át. Ez a Bodrogközben közepesnek számít. A kivándorlók nagyobbik része visszajött, számos új szokást hoztak magukkal, ami a mindennapi életben jól kimutatható volt. A könyv nagy előnye, hogy foglalkozik a közelmúlttal és így tárgyalja a termelészövetkezeteket is, ami az újabb falumonográfiákból egyszer-egyszer kimarad. Részletesen ír a vallásokról, amit a korábbi évtizedekben elhagytak, legfeljebb érintettek. A két háború között a lakosság fele református, a másik fele görög, illetve római katolikus, továbbá zsidó, akiknek száma a két világháború között állandó csökkenő tendenciával, átlagosan 137 volt. Manapság a létszámot inkább csak becsléni lehet: a reformátusok 300-át, a görög katolikusok 250 fője követi, míg a római katolikusok száma mindössze 120. A XX. században mindegyik felekezett tartott fenn elemi iskolát, igaz, eleinte egy-egy tanteremben négy osztály szorongott. Az iskolákat 1948-ban itt is államosították. 1967-ben hat tantermes elemi iskola készült, az iskolát napjainkban az önkormányzat működteti. Érdekes a továbbtanulókra szóló felsorolás, mely az ilyen irányú érdeklődés fokozódását mutatja az elmúlt fél évszázadban.

A szerző figyelme sok mindenre kiterjed. Tárgyalja a természeti környezetet, a növényvilágot, a műemlékeket, a tanyákat, a közlekedési viszonyokat egykor és ma. Külön fejezetben szól a cigányságról, melynek létszáma csökken. A határról, a termelésről, a kereskedelemről, a különböző korok közigazgatási szervezetéről, a társadalomról - abban az esetben a faluközpontokról, rétegekről, a családszervezetről. Mindezeket itt most bemutatni nem lehet, de két fogalomkört külön is ki kell emelni, mely Kováts Dánielhez legközelebb áll és ez a nyelvjárás és a népi műveltséggel foglalkozó néprajz.

A nyelvjárás az északkeleti magyar nyelvjárás-hoz tartozik és viszonylag közel áll az irodalmi nyelvhez. Néhány kettőshangzó rendszeresen előfordul, a mondatokban pedig, különösen az idősebbek beszédében, a többes számú alanyhoz egyes számú állítmány kapcsolódik: *Eszébe jutott a malacai*. Ez olyan jellemző nyelvi tulajdonság, melyet Bodrogköz több településén magam is megfigyeltem. A *Kis zemplénagárdi szótár* összeállításában néhány olyan tájszó is feltűnik, melyet Nagy Géza: *Bodrogközi tájszótár*ában (1992) sem találunk meg. A szerző a névtannak, elsősorban a helyneveknek (földrajzi nevek) kitűnő szakértője, amit Sárospatak határáról közösen írt könyvünkben volt alkalmam tapasztalni. Ennek most is tanúbizonyságát adta, amikor *A belterületi nevek szótárát*, és ehhez sok történeti adat felhasználásával közreadta *A határ elnevezéseit* számos régi térképpel és az egyes nevek pontos lokalizálásával. Ebből még ma is lemérhető, hogy a határ nagy részét egykor víz, mocsár, láp, erdő borította.

A könyv arányaira jellemző, hogy a népműveltség mintegy harmadát foglalja el az egész könyvnek és benne kitűnő leírásokat olvashatunk az anyagi kultúra különböző területeiről. Ennél is gazdagabb a szellemi műveltség bemutatása. Ebben a részben nemcsak a napi évi szokásincsből kapunk ízelítőt, hanem a családi életbe, a közösségi szokásokba is betekinthetünk. A hiedelemvilág rendkívül gazdagon van képviselve és két „tudós ember” emlékezetes cselekedeteit is megismerhetjük. A népköltészet alkotásaiból is sok mindent sikerült összegyűjteni. Különösen értékes a háromszázast is meghaladó közmondás-gyűjtemény, mert ez a műfaj a népköltészet feltárájának meglehetősen elhanyagolt része.

Miközben a kitűnő munka erősíti a szülőföldről való tartozást, ugyanakkor rengeteg új, megbízható adatot szolgáltat a legkülönbözőbb tudományágak számára és egyben azt is megmutatja, hogy általános iskolások megfelelő vezetéssel milyen jelentős munkát tudnak végezni. Azok az egykori gyerekek, akik Kovács Dániel vezetésével több mint négy évtizeddel ezelőtt olyan sok értékes adatot összegyűjtöttek, mindig megmaradnak zemplénagárdinak, bodrogközinek és magyarnak, ha az életsorsuk messze sodorja is őket erről a tájról. (Zemplénagárd Önkormányzata, 2000).

Balassa Iván

Az Aszödi Petöfi Múzeum kiadványairól

Megbecsülni sem tudom, hogy az elmúlt években megjelent, évi 10 ezer körüli művet jelentő hazai könyvtermésből mennyit jelentetnek meg a múzeumok. Cyanitom azonban, hogy lényegesen többet annál, mint amit éves költségvetésük, a kiadványozás szakmai, tárgyi, emberi kondíciója számukra biztosít. A múzeumok – s ebben a kategóriában a vidéki intézmények sajátos lípust képviselnek – sokféle egyetemes szakmai, és számos lokális közművelődési igénynek felelnek meg, s ezek sorában az egyik feladat, mondhatni elvárás, azoknak a kiadványoknak a megírása és közreadása, amelyek legjobbjai egyszerre felelnek meg helyi normáknak és egyetemes szakmai szempontoknak. Ez sok munkát, sok utánajárást igényel, rengeteg energiát emészt, s ezek a könyvek nem születhetnek meg a vidéki múzeumok Bakó Ferencei, Szalontai Barnabásai, vagy – hogy az élökről is említést tegyünk – Dankó László, Nyakas Miklósi, Lukács László, Novák László és a hozzájuk hasonló elhivatottak nélkül.

Mindezt most annak okán írom le, hogy a kezembe került az aszödi Petöfi Múzeum kiadványainak listája, ami az 1958-ban alapított intézmény által megjelentetett könyvek jegyzékét tartalmazza. A sor – az elmúlt években közvetlenül megismert műveken túl is – imponáló: a Petöfi Múzeum *Művelői Füzetek* sorozatában az 1960-as évek derekától 49 kötet, a *Galga Mente Műhelyben* pedig – 1985–1999 között – 7 könyv látott napvilágot. Ezek mellett több, jobbára önkormányzati kiadvány megjelenetése is ehhez a múzeumhoz kö-

tődik: a múzeum munkatársai írták, gondozták azokat.

Hasonlóan a múzeum egész tevékenységéhez, meglehetősen szerteágazó a kiadványok tematikája is. Valamennyiről külön nem írhatok – nem említem külön a vegyes tematikájú köteteket –, csupán azokat sorolom fel, amelyek az intézmény jellegadó szakmai tevékenységéhez köthetők.

Aszöd közismerten gazdag őskori települése, de a múzeum létrehozása óta a Galga mente más községeinek területén előkerült régészeti leletek is munkát adtak a szakembereknek. A Petöfi Múzeum azon szerencsés tájmúzeumok közé tartozik, amelyiknek általában van archeológus munkatársa, de a helyieken kívül máshol tevékenykedő szakemberek is kapcsolódnak a régészeti munkához. Ennek eredményeként több, korántsem lokális jelentőségű könyvet is megjelentettek (*Miklós Zsuzsa: A gödöllői dombvidék várai, 1982; Kalicz Nándor: Kőkori falu Aszödon, 1985; A hévígyörki középkori templom. Egy XIII. századi romtempom régészeti feltárása és műemléki helyreállítása, 1989; Kulcsár Valéria: A kárpát-medencei származék temetkezési szokásai, 1998.*)

A Petöfi Múzeum köré, elsősorban Asztalos István jóvoltából, erőteljes helytörténeti műhelymunka szerveződött az elmúlt évtizedekben, aminek eredményeként mind a tájegységről, mind a Galga mente településeiről alapvető történeti forráskiadványok (*Asztalos István: Galga völgy földrajzi nevei Pesthy Frigyes kéziratoss helységnévtárában, 1976; Asztalos István: A gödöllői járás nyugati részének földrajzi nevei Pesthy Frigyes kéziratoss helységnévtárában, 1979; Horváth Lajos: Galga mente történetének írott forrásai 1526-ig, 1980; Horváth Lajos: A Galga mente történetének írott forrásai 1525–1686, 1981; Asztalos István: A Galga mente települései a XVIII. és XIX. századi honismertető leírásokban, 1982; Horváth Lajos: A Galga mente történetének írott forrásai 1686–1711, 1983; Horváth Lajos: A Galga mente történetének írott forrásai 1699–1728. Összeírások, 1984.*) és regionális, illetve lokális összefoglalások jelentek meg (*Asztalos István: Tanácsok a Galga mentén az 1918–19-es forradalmak idején, 1972; Jakus Lajos-Detre János: Iskolák, tanítók, tanárok a Galga völgyében a XIX. század végéig, 1978; Asztalos István-Kardos Győző: Munkás- és szegényparasztszozgalmak a Galga mentén, 1979; Tanulmányok és források a Galga vidék múltjáról, 1981; Asztalos István: Oskolatánitók a Galga mentén. Adatok a XVII–XIX. században működő tanítók életviszonyaihoz, 1987; Tanácsok 1919-ben a Galga és Rákos vidékén. Közreadja Asztalos István, 1988.; Fercsik Mihály: Ahol élünk. Írások a Galga mentéről, 1999.) Magam ezekhez sorolom Kócs Judit művelődéstörténeti munkáját (*Ráday Gedeon Könyv- és műgyűjteménye a XVIII. században, 1994.*) és a Kárpátaljáról elszármazott, Aszödon élő festőművész, Fedinecz Atanáz kismonográfiáját is (*Losonczy Miklós: Fedinecz Atanáz festői látomásai, 1991.*) Sorra láttak napvilágot a községek – hol monografikus igényű, hol csak válogatott fejezeteket tartalmazó – történeti feldolgozásai (*Farkas György: Mogyoródi évszázadok, 1979; Bene Mihály: Adatok Verseg történetéhez, 1980; Pör Mi-**

hály-Asztalos István: Hét kastély árnyékában. Domony falu története, 1989; Asztalos István-Brandtner Pál: Iklad. Egy magyarországi német falu története, 1991.) Az utóbbi években már jobbra a helyi önkormányzatok adják ki helytörténeti összegzéseiket, ezek szerkesztője – és jelentős részben szerzője – azonban továbbra is *Asztalos István* (Pl.: Tura története I–II. Tura, 2000.)

Aszód történetiájának, benne művelődés- és intézménytörténetének korszakai számos önálló kötetben láttak napvilágot (*Kovácsné Paulovits Teréz: Az aszódi Petőfi Sándor népi kollégium története (1947–1949), 1984.*, Városon innen, falun túl. Társadalomföldrajzi vizsgálatok Aszódon, 1988.; *Detre János: Az Aszódi Evangélikus Leánynevelő története, Aszód, 1991.*; *Asztalos Tamás: Az Élet Háza. Az aszódi zsidó temető, a Schosberger-mauzóleum és a Mártírok Emlékműve együttese, 1996.*; *Aszód Évkönyve 1998. Összeállította: Asztalos István, 1998.*) Ezek betetőzéseként is értelmezhető Aszód közelmúltban megjelent település-monográfiája (*Asztalos István-Detre János-Kalicz Nándor-Kulcsár Valéria: Kisváros a Galga mentén – Aszód város története 1944-ig, 1997.*)

Aszód és a Petőfi Múzeum a *Petőfi-kultusz* egyik központja, melynek ápolása folyamatosan jelen van a költő nevét viselő intézmény kiállításában és más programjaiban. Ezek mellett több kiadvány is Petőfihöz és a Petőfi hagyományhoz kapcsolódik (*Petőfi Aszódja – Aszód Petőfije /több szerző/ 1975; Asztalos István: „Vándorlom a világot...” Petőfi nyomán a Galga és a Rákos vidékén, 1985. /Második kiadás 1995./; Petőfi Emlék-helyek országos találkozója. Aszód, 1986; Asztalos István: Petőfi aszódi iskolája, 1989.*)

A Galga menti karakteres településeink tradicionális paraszti műveltségét is több könyv mutatja be. Különösen a második világháború utáni évekig megmaradt, a különböző települések egymástól eltérő, jellegzetes népviselete és textilkultúrája kapott nagy figyelmet a kutatóktól (*Varga Marianna: Turai hímzések I–II. 1965.; Varga Marianna: A turai hímzések motívumvilága, 1981.; Molnárné Hajdu Margit: Nagytarcsai hímzések, 1982.; Petrás Anna: Galga menti hímzések I–II. 1984.; Rákóczi Margit: Zsámboki hímzések és hímzéminták, 1993.*) 1996 augusztusában Aszódon konferenciát rendeztek a népviseletekről, aminek anyaga ugyancsak önálló kötetben jelent meg (*Korkes Zsuzsa szerk.: Viselet és történelem – viselet és jel, 1996.*)

Több Galga menti településen él(t) olyan jeles személyiség, aki a hagyományörzésnek, a tradíció újra fogalmazásának letéteményese (volt). Az ő visszaemlékezésük több lokális néprajzi kötet tartalmi gerincét adta (pl.: *Lapu Istvánné: Viseletek és szokások Zsámbékon. Közreadja: Korkes Zsuzsa, 1986.*) Ezek sorába illeszkedik a jeles népművész és festő asszony, a galgamácsi *Dudás Juló* könyve, amit azonban a Pest Megyei Múzeumi Igazgatóság jelentetett meg (*Vankóné Dudás Juli: Falum Galgamácsa. Studia Comitatensia 12. Szentendre, 1983.*), s ide tartoznak a neves versegi író asszony, *Martonné Honok Erzsébet* országos kiadóknál megjelentetett könyvei is. Bagról monografikus igényű néprajzi munka jelent meg (*Bag. Néprajzi ta-*

nulmányok I–II. 1988.), egy másik karakteres falu néprajzáról *Korkes Zsuzsa* írt könyvet (*Népszokások és viseletek Kartalon. /Kartali mozaikok/. Kartal, 1992.*) *Maczkó Mária és Rónai Lajos* a vidék falvainak népdalkincsét gyűjtötte kötetbe („Részvét ültettem a gyalogútra...” Galga menti népdalok. Aszód, 1990.)

A látogatókat, a közönségkapcsolatot több igényes kiállítás-vezető segítette (pl. *Kalicz Nándor: Aszód a közkorban. Vezető a Petőfi Múzeum időszaki kiállításához, 1976.; Asztalos István-Kalicz Nándor: Vezető az aszódi Petőfi Múzeum kiállításához, 1976.; Asztalos István-Kalicz Nándor-Kovári Klára-Miklós Zsuzsa: Galga mente. Vezető az aszódi Petőfi Múzeum állandó kiállításához, 1983.) Készült kötet a múzeumtörténet három évtizedéről (*Asztalos István: Múzeumi krónika. 30 éves a Petőfi Múzeum, 1988.*), a múzeum akkori igazgatója gondozta a Pest megye múzeumait bemutató kötetet is (*Múzeumok Pest megyében. Szerk.: Asztalos István. Szentendre, 1996.*)*

Mindezen kiadványok szervezője, szerkesztője, jelentős részben szerzője – néhány kivételtől eltekintve – *Asztalos István* volt, akinek tevékenysége előtt 1998-ban, a Petőfi Múzeum fennállásának 40 éves évfordulóján egy ünnepi évkönyv-kötettel tisztelegtek a volt és jelenlegi munkatársak, az intézmény szakmai vonzásába tartozó kutatók (Egy múzeum szolgálatában... Tanulmányok Asztalos István tiszteletére. Szerk.: *Asztalos Tamás*, 1998.)

A fentiekkel nem egyszerűen az aszódi múzeum munkatársai és Asztalos István teljesítménye előtt kívántam tisztelegni. Az előbbinek ez csak egy része a vidék csaknem valamennyi településen működő *falumúzeum* (tájház, helytörténeti gyűjtemény) hálózata, a rendszeres ásatások és gyűjtések, s számos más napi feladat mellett, az utóbbi, hivatalosan már nyugdíjas igazgató tevékenységét pedig – hozzá hasonló feltételek között – végzik az ország számos múzeumában. Az 1970-es évek kézzel hajtott stencilgépeire, rotaprintes könyvcsinálásához, a hétvégére elzárt irodai írógépekhez képest – magam már csak ezekre emlékszem –, tulajdonképpen ma egyszerűnek is tűnhet a könyvek előállítása! Elsősorban arra kívántam felhívni a figyelmet, hogy a szervezett magyar múzeumügy kétszáz esztendő évfordulójához közeledve (2002), óvjuk meg és becsüljük meg ezeket az intézményeket és a bennük tiszteletet parancsoló alkotó munkát végző szakembereket.

Viga Gyula

Déaványai oklevelek 1332–1523

Falvainkban és kisvárosainkban a múlt században csakúgy, mint manapság, a hagyományápolás és a történeti kutatás általában nem állandó intézményekhez, hanem személyekhez kötődik. Régebben általában a földbirtokosok, a helyi közigazgatás képviselői, a papok, a tanítók-tanárok, az orvosok, a gyógyszerészek közül kerültek ki egy-egy település történetiájának kutatói.

Az utóbbi évtizedekben is szinte mindenütt akadt néhány lelkes, elszánt ember, aki nem ritkán távolról „tévedt” a história területére, s a helytörténet-honismeret területén maradandót alkotott. Többségük nem számít szakképzettnek, tehát sem történelem szakos tanári, sem muzeológusi (régész, néprajzos, művészettörténész stb.) felsőfokú képzettséget igazoló oklevélre nincs. Am szívós szorgalommal, önképés útján igyekeznek megszerezni a nélkülözhetetlen alapismereteket: hogyan kell adatokat gyűjteni, megkeresni egyes események élő szemtanúit, a település múltját, hagyományait legjobban ismerőket, s megtanulni a könyvtári-levéltári-muzeumi bűvárkodás fortélyait. Mindehhez hozzá kell tennünk azt is, hogy az effajta ismeretszerzést nem segíti egyetlen korszerű kézikönyv sem! Ennek ellenére részterületükön jó néhányan a szakképzett, hivatásos kutatóknak is becsületére váló eredményeket értek el. Természetesen azt sem szabad elhallgatnunk, hogy a lelkesedés és ügybizalom mértéke nagyon gyakran nem áll arányban a tudással és tehetséggel. Minden megyében akadnak olyan, nem ritkán erőszakos kíméletlenséggel célratörő egyének is, akik sorozatosan „kitaposnak” dilettáns írásműveik megjelenítésének költségeit, s aztán ünnepeletlik magukat.

Manapság több ezer a történész és muzeológus diplomával rendelkező ember, s még nagyobb számot kapunk, ha olyan rokon-diplomákat is ide számítunk, mint a magyar nyelv és irodalom, a földrajz, a jogtudomány, a közgazdaságtan, sőt a tanítói, képzőművészeti, vagy az építészmérnöki, mezőgazdasági, kertészeti, erdőmérnöki stb. oklevéllel rendelkezőket, akik a múlt, a hagyományok bizonyos szeletében szintén valamiféle jártasságot szerezhettek egyetemi-főiskolai tanulmányaik során. Ez azt jelenti, hogy alig akad olyan jelentősebb település az országban, ahol ne lenne néhány, nagyobb helyeken akár több tucatnyi, jelentős városokban pedig százas nagyságrendű potenciális szakgárdája a helytörténeti-honismereti kutatásnak. Mindez azonban egyelőre csupán csak elméleti lehetőség. A felsorolt szakképzettséggel rendelkezők tanulmányaik során általában korántsem találkoztak a honismeret-helytörténet témakörével a súlyának megfelelően. Még a történelem szakot végzők között is kevesen akadnak, akik komolyabban beleásnak magukat egy-egy helytörténeti témába. Az ilyen témájú szakdolgozatok gyakran egy-egy „ősforrásnak” számító nyomtatott vagy kézirat anyagról összeállított „tákolmányok”. Megszerezve a diplomát a tanárok többsége meg sem próbálkozik az adatgyűjtéssel, még kevésbé az írással, hiszen a kutatás módszertanának az alapjait alig ismeri, s amit úgy-ahogy elsajátított, azt is igyekszik – mint „felesleges kócskot” – mielőbb elfeledni. Egy-egy tehetséges középiskolás diák helytörténeti-honismereti pályamunkája bizony gyakorta jócskán meghaladja némelyik egyetemi-főiskolai diplomamunka színvonalát.

Mindezekből az következik, hogy elméletileg ugyan jócskán akadna képzett szakember minden település (kisebb-nagyobb tájegység) történetjének kutatására, valójában azonban igen nagy fehér foltok vannak nagy területűnek igazán nem állítható

országunkban, amelyek kívül esnek a szakhisztórikusok látóterén. Szerencsére azonban továbbra is feltűnnek olyan lelkes emberek, akik a helytörténet-honismeret látóterétől látszólag távol eső területekről érkezve betöltik a kutatás űrjeit.

Hajdú József székesfehérvári villamosmérnök fiatal számítógépes szakember. Dévaványáról származik. Noha munkája több száz kilométerre vetette szülőföldjétől, minden szabadidejét és energiáját arra fordítja, hogy a kisváros kulturális emelkedésén munkálkodjék, gyűjtse múltjának értékeit. Ennek a tevékenységnek a szervezeti kereteit teremtette meg a Dévaványai Kulturális és Hagyományörző Egyesület megalapítása 1994 decemberében. Az egyesület politikától független, közhasznú kulturális szervezet, amely feladatának tekinti a jeles évfordulók megünneplését, a település múltjának megismertetését, népszerűsítését, helyi hagyományok ápolását, a természeti környezet megővését, kiadványok megjelenítését stb.

A *Ványai Helyismereti Füzetek* sorozatában 1996-ban jelent meg Hajdú József forráskiadványa: *Sárgult lapok. Olvasókönyv Dévaványa történetéhez*. Hajdú József szerkesztette a következő füzetet is, amely a Sárrét legjelesebb kutatója, Szűcs Sándor írásaiból közölt válogatást: *A ványai juhbehajtás és más históriák. Rajzok a régi Sárrét életéből* (mindkettőt ismertette Kovács Dániel: *Honismeret* 1997. 3. 114. old. és 1998. 4. 104–104. old.). A sorozat 3. füzetének szerzője ismét Hajdú József: *Dévaványa címere és pecsétje. Három a régi évszázad a pecsétek tükrében*. Kutatásait röviden összegezte a *Honismeret* 1999. 6. számában (33–36. old. címlapon a színes címerképpel): *Dévaványa 250 éves címere*.

A jubileumi, 2000. év meghozta egy új sorozat indítását: *Dokumentumok Dévaványa történetéhez*. Első füzetét Hajdú József szerkesztette. Dr. Benedek Gyula nyugalmazott főiskolai tanár fordításában olvasható a *Dévaványai oklevelek 1332–1523* címmel megjelent forráskiadvány. Ennek előszavában Hajdú József rövid áttekintést nyújt arról, hogy a többszöri közigazgatási változások mennyiben jelentenek többlet nehézségeket az átlagos-hoz képes Dévaványa történeti dokumentumainak összegyűjtésében. Utóbbi füzet megjelent egyben a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága *Documentatio Historica* sorozatának második darabjaként is. Kiadásra kész továbbá Hajdú József *Dévaványa történeti helynevei a kéziratok térképeken 1700–1950* című munkája is.

A megjelent kiadványok a rendkívül átgondolt műfelftáró tevékenység ékes bizonyosságai. Valamennyi megfelel a legmagasabb szintű szakmai igényeknek. Színvonalukat Kovács Dániel is méltatta ismertetéseinben. S mint a technikai szerkesztés kérdéseinek egyik kiemelkedő mestere, figyelt a nyomdai igényességre is.

Hajdú József a címer- és pecséttan, a forráskiadás, a helytörténet vonatkozásában bízávt nyugodtan tekinthető immáron szakörténésznek, aki igencsak kihasználja számítógépes ismereteit. A dokumentumokat (írások vagy pecsétek képeit) számítógépes program segítségével kitűnően retusálja, s így a füzetek illusztrációi felülmúlják a tu-

dományos kiadványok döntő többségének illusztrációit. Ez egyfelől nem kis dicsőség egy „amatőrnek”, másfelől viszont a mai magyar tudományos kiadványszervezés szégyenletesen alacsony technikai színvonalára is figyelmeztet.

Azt sem hallgathatjuk el, hogy bizony nem könnyű előteremteni egy-egy füzet kinyomtatásához szükséges pénzüsségeket, még akkor sem, ha a szerző a nyomtatáson kívül minden munkát maga végez el. Manapság, mikor jó néhány pályázat van, bizony sorozatosan azt látjuk, hogy a pénzek gyakorta nem a legszükségesebb, legszínvonalasabb célokra jutnak. Így bizony Hajdú Józsefnek a saját pénztárcáját is meg kellett nyitnia, ha azt akarta, hogy a szép tervek valóra válhassanak. A Honismereti Szövetség nincs abban az anyagi helyzetben, hogy az ígértes kiadványokat anyagiilag támogassa. Annyit tehet, hogy folyóiratában ráirányítja a figyelmet a legjobb eredményekre, s elismerő szavaival legalább „lelki támaszt” igyekszik nyújtani a honismeret-helytörténet érdemes munkásainak.

Csorba Csaba

TÓTH JÓZSEF:

Zsámboki krónika

Címével ellentétben nem csupán krónikát, hanem értékes helytörténeti monográfiát olvashatunk dr. Tóth József nyugalmazott tanár, helytörténész tollából. Igazán csak azok tudnak jól és szépen írni helytörténetet, akik szülőföldjüknek, vagy második hazájuknak vallhatják a települést. Ez a lokálpatriotizmus érezhető ebből a kötetből is, ami az először 1328-ban keltezett oklevélben szereplő *Sambuc*, azaz *Zsámbok* történetéről szól a kezdetektől napjainkig.

Bátor vállalkozás volt ez a hosszú évek fáradságos kutatómunkájával készült könyv. A régészeti leletek bizonyítják, hogy már a kőkorszakban megtelepedett itt az ember a mai *Gatya* és *Tápió* folyók között. Részletesebben a rómaiak, a szarmaták, a gótok, az avarok és a honfoglaló magyarok történetével foglalkozik. Ezt követően annak a Zsámboknak történetét taglalja, amelynek „népe büszkén őrzi palóc tájszólását, egyedül szép népviseletét és szilárd erkölcsi renjét”.

A kötet a település földrajzi helyzetének bemutatásával kezdődik, majd a régmúlt emlékeit ismerteti. Érdekesen mondja el az őskori földvárak, a máig is vitatott eredetű Csörsz-árka történetét, a szarmaták és az avar leleteket, a honfoglalás és az Árpád-kori települések feltételezett vagy bizonyított történetét. Külön fejezet szól *Sambucról*, illetve *Sambuki László* megyei szolgabírójáról és az őt körülvevő tulajdonos földesurakról. Meglepő adatokkal ismerteti meg az olvasót a *török hódoltság időszakából*, majd a *karucok világlából*. Mennyit és meddig adóztak a töröknek, a királynak, a földesúrnak, az egyháznak? Hányan harcoltak Rákóczi fejedelem seeregében, és mivel járt a hadak pusztítása?

A néhány békés XVIII. századbéli évtized *Mária Terézia* uralkodása alatt nyugalmat és fejlődést

hozott a falunak, amit több levéltári dokumentum is bizonyít: a templom építése, az „iskolaház”, az első tanítók adatai, az urbárium, az 1780. évi szerződés Beniczky Ferenc földesúrral stb. A reformkor, a „betyárvilág”, majd az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharc eseményei elevenednek meg a következő fejezetekben. Eredeti Kossuth-levél olvasható benne, amely Görgeyt arra figyelmezteti, hogy Zsámbokot főhadiszállással kellene megtenni. Hűen ismerteti a tápióbicskei és az isaszegi győztes csatákat, majd Paszkievics nagyherceg zsámboki főhadiszállásának egy epizódját és a levált szabadságharc zsámboki honvédei közül hazatértek nehéz sorsát.

A „boldog békeidőket” ismét háború és forradalmak váltják itt is. Az 1920-1944. közötti időszak társadalompolitikai és kulturális eseményei igen tanulságosak, mert bemutatásukon túl reális értékelést is tartalmaznak. A második világháború helyi eseményei háttorzongatóan igazak. Szóvet és német tábornokok memoár-kötetei is tartalmaznak zsámboki adatokat. A rövid népi demokratikus korszak, (1945-1948) az új élet kezdete, majd az 1950-es 1960-as évek történései hasonló hűséggel ábrázolják Zsámbok népének küzdelmes életét, a község sikereit és gondjait. A legutolsó negyedszázad bemutatása 1974-től 1999-ig, a „Változatos évtizedek” azonban már krónika. Olyan események leírása, amelyeket a szerző személyesen átélt azokkal a személyekkel együtt, akikhez rokoni vagy baráti kapcsolatok fűzik.

A kötet történeti része és krónikája igen érdekes, figyelmet lekötő olvasmány. Mivel minden fejezete tudományos kutatásra épül, igaz és őszinte az ún. könyves kérdések megítélésében is. A történezműveltségével, a levéltári források és egyéb dokumentumok felhasználásával, valamint az adatközlés visszatekintésével és személyes élmények hiteles leírásával készítette több éven át könyvét dr. Tóth József tanár úr. Időt és fáradságot nem kímélve járta a levéltárakat, könyvtárakat, múzeumokat. (Magam is láttam több alkalommal télen irhabundájában ülve jegyzetelni a Pest Megyei Levéltár hideg kutatótermében óriási iratcsomók között.) Nemesak Pesten, hanem Vácott, Aszódon, Gödöllőn és természetesen Zsámbokon is nagyon sok időt töltött, beszélgetve idős emberekkel, a község egykori és mai vezetőivel, pedagógusaival, lelkeszeivel.

Hangyaszorgalommal gyűjtötte a sok-sok esemény forrását, válogatta, rendezte azokat a megtervezett könyv fejezeteihez. Megemlíti benne segítőt, köszönetet is mond nekik a „Bevezető”-ben. Egy valaki érdemel még a felsorolaton túl őszinte elismerést és hálás köszönetet: a *Felcsépe*. Hiszen ő volt, aki mindezt a sok távollétet elviselte, aki a kéziratokat rendszerezte, másolta, diktálta férjének. Aki telefonüzeneteket adott és vett át, időpontokat, programokat egyeztetett és mindenben segítette a szerző munkáját.

Szeretném, ha valamennyi község és iskola könyvtárában ott lenne a *Zsámboki krónika*, hogy példát mutasson, erőt adjon másoknak is a helyi események megörökítésére a Magyar Millennium esztendejében. (Zsámbok Község Önkormányzata, 2000.)

Dr. Szabó Imre

Jászsági Évkönyv 1998

Már a hatodik kötetét vehetjük kézbe Pethő László anonim szerkesztésében, a kék-fehér jász lobogóval és jász címerral szemet vonzó évkönyvnek. Szerzői gárdája nem szűk belterjes kör. Írásai val bárki bekapcsolódhat, akinek olyan, szívhez közelálló témája van, ami a Jászság életéhez, múltjához, jelenéhez, jövőjéhez köti. A szerzők közt találunk országosan ismert neveket és az oroszlán-körmüket mutogatni kezdő ifjú titánokat. A sokszínűség változatossá, érdekessé teszi a kötetet.

Az eléggé szabadon értelmezett témakörök rendjében lehetetlennek tűnik minden szerzőt említenem. Segítségül is hívom *Szjij Rezső Vágó Pál*ról szóló dolgozatának első sorait: „Egyetlen alkotó sem választható el a maga korától, nem függetlenítheti magát a kor ízlésáramlataitól, művészi igényétől, a társadalmi követelményektől.” Mindamellát „A műalkotás fogalmába beletartozik a maradandóság képzeete is.” E bemutatásból kiténik, hogy a Feszty-korokéban számos művész között Vágó Pál is dolgozott. *Mocsi Sándor* Görbe Jánosról, a sok emlékezetes darabban játszó, korán elment színésztől nyújt élvezetes pályaképet. A Don-kanyar még hosszú ideig téma marad közöttünk, itt *Babucs Zoltán* szól a pokolban vergődő és helytálló jász honvédekről. Az érdemes és tanulságos köteteket letevő *Kiss József* jászkunsági kutatásainak egy szelét ismerhetjük meg az egykori hátrpercek felidézésével. És miért ne kalandozzunk vissza még messzebbre a térben és a múlt időben, amikor is *Mandl Erika* és *Nagy Levente* avatott tolla az egykori Feltörekvésben levő Jasi azaz Jászvásár kevéssé ismert történetébe kalauzol el bennünket.

Bocsássanak meg a jelen és jövő témakörében bemutatkozók, hogy csak egy gimnáziumi tanuló, *Sápi Csilla* rajzát emelem ki: a Milyen lesz a Jászság 2048-ban című pályázatra beküldöttékből. A Jászság utolsó fáját jeleníti meg testi és lelki szemünk előtt, kicsendül belőle a természeti környezetünk jövőjét féltő aggodalom. Nem mehetünk el napjaink és a jövőnk nyitott fájó és nehéz kérdései közül *Stefán Illdikának* az idegen nyelvoktatás időszerű kérdéseit elemző írása mellett. Lesz-e remény, hogy magyarságunkat megtartva európaiak is lehessünk, ha idegen nyelvoktatásunk katasztrofális helyzetben nem tudunk változtatni? Vagy Európában egy különlegességeket őrző, egyre szűkülő rezervátummá válunk?

Nem csak helyi és hazai problémákkal foglalkozik a kötet. A Jászság szerves része a körülöttünk lévő világnak, ezt szolgálja a kitekintés témaköre. Itt a németországi brit megszállás közizgatásáról, s a belőle kifejlődő német önkormányzatról találunk izgalmas és talán számunkra is hasznosítható elemzést *Joaquín Kurapka* tollából. *Horti Béla* a közeli és a távolban mégis fényérvnyi távolságra levő Bosznia-Hercegovinában lezajlott választások ügyén segít bepillantani e sokat szenvedett ország életébe.

A civil szervezetek közül a jászáköhalmi és a jászfényszaru helyismerettel foglalkozó egyesületeket ismerhetjük meg. *Fodor István Ferenc* a „Horváth Péter Honismereti Szakkör” történetét mutatja be. Bevallom, nekem kétszeresen is közel áll a

szívemhez ez az írás, hiszen szerzőjét barátomnak ismerem, a szakkör névadója pedig majd 200 esztendeje a Jászkunokról írt értékezése mellékletében Karacs Ferenc térképén szemléltette a Hármaskerületet. *Tóth Tibor* szinte monográfiaszerűen látta felvünk a jászfényszaruak hagyományápoló tevékenységét szülőhelyük megismerése és megismertetése érdekében.

Örökségünk a következő egység összefoglaló címe. Hiszem, hogy utódaink körében itt e könyvben minden dolgozat örökséggé válik. *Cyurkó Miklósné* lírai hangvételű visszaemlékezése Jászberény hetven évvel előbbi Felvég városrésze, az ottani emberekre, történeteikre, tárgyi emlékeikre, társadalmi életükre, mindenkinek ajánlhatóan érdekes. *Kokai Magdolna* a mindennapi életünket mindig izgató keresztes és névadási szokásokat mutatja be Jászárószállásról. *Selmeci Kovács Attila* Csete Balázs kalotaszegi néprajzi kutatásairól ad számot, amit Észak-Erdély hazatérése után 1942-ben végzett. A rajzokkal tűzdelt hatalmas kéziratos anyagot a jászkiséri Helytörténeti Gyűjtemény őrzi.

Végül a jászsági krónika megőrökíti a települések 1997 májusa és 1998 áprilisa közötti eseménytörténetét. Dicséretes és az érdeklődők által bizonyára méltánylandó, hogy az előző évkönyvek tartalomjegyzékét is megtaláljuk. A kötet minden írása érték a jövőnek. Ha figyelmüket sikerült felkeltennem, Önökre bízom a válogatást, a felfedezés izalmát és örömet.

Karacs Zsigmond

LÁBADINÉ KEDVES KLÁRA: Napfény volt a ringatója

A szerző a magyar gyermekjáték-kutatás elhivatott és kiváló képviselője, aki munkásságát egy olyan archaikus vidéken fejté ki, mint a korábban Jugoszláviához, napjainkban Horvátországhoz tartozó Drávaszög. Fredményeit egy sor önállóan megjelent könyv bizonyítja (*Barkócaoszorú*, 1984; *Gyöngy-gyöngyül asszonyának Eszék*, 1989; *Játékiskola II.* Bp., 1995.), melyekhez számos kisebb-nagyobb tanulmány, adatkiértés is járul. Ebben a könyvben azt a módszert követi, mely a gyermeket elhelyezi a családban, a falu közösségében és ezzel a játékok és a hozzákapcsolódó népköltészet jobban megérthetővé válik. Az újabb magyar néprajzi irodalomban az ilyen gyermekjáték kutatásnak *Kresz Mária* volt a meghonosítója, de sajnos neki csak részstanulmányai jelentek meg, a kalotaszegi Nyárszóról írt monográfiája pedig eddig még nem látott napvilágot. Ennek az irányzatnak kiemelkedő képviselője *Gazda Klára*: Gyermekvilág Eszteleken (Bukarest, 1980), melyben egy kis háromszéki falu gyermektársadalmáról és játékaikról nyújt kiváló képet.

Kedves Klára elsősorban saját gyűjtésére lámaszkodik, de gondosan átkutatta a drávaszögi református egyházak jegyzőkönyveit, melyek a XIX. század iránygába történetileg elmélyítették kutatását. Feldolgozta az eddigi irodalomból kívül a

Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárának gazdag kéziratgyűjteményét és fásmaszkodott a kutatási terület alapvető összefoglaló munkáira. Drávaszög a Duna és a Dráva háromszögének tíz magyar faluját foglalja magába. A községek történetét az Árpád-korig vissza lehet vezetni és ezek a török hódítást is átvésztelték, sőt ez idő alatt a reformáció egyik magyar központja itt alakult ki (*Lábadi Károly: Drávaszögi ÁBÉCÉ. Észék-Budapest, 1966*). A magyar lakosság a XIX. században erősen fogyott, ami abban is lemérhető, hogy 1854–1904 között az iskolás gyermekek száma átlagosan 25 %-al csökkent. Ennek oka elsősorban az egyházak, ami ezeket a településeket is jelentős mértékben sújtotta.

A szerző a várandósság korszakával kezdi bemutatását, majd az újszülött keresztelését és a családba történő befogadását veszi sorra. A betegségeket éppen úgy tárgyalja, mint a csecsemőre leselkedő rontásokat és azok elhárítását. A 2-6 éves gyermekek életét megismerhetjük az iskolásokkal együtt, majd a fejezet a munkára neveléssel zárul. „A drávaszögi gyermektől elvárták, hogy tanuljon meg dolgozni, »mert az életöt vinni kell tovább...«” – mondta az egyik adatközlő. A játék és a munka kezdetben összefonódott, hiszen már az iskolába nem járó gyermek is utánozta a felnőtteket. A munka később megelőzte a játékot, különösen olyan évszázakokban, amikor annak sűrűjét a felnőttek nem tudták maradéktalanul elvégezni, s gyermekmunkára is számítottak.

Ezután kerül sor a játékszerek bemutatására, melyhez érdekes kutatást közöl azok anyagáról. Ebből kiderül, hogy ezek többsége növényből készült (135 darab), ezeket messze követi csak az állati, emberi anyagból készülték (24 darab), melyek száma megegyezik a papírokéval. A feldolgozott fát külön mutatja be (22 darab), ami deszkát, léceket stb. jelent. Jellemző, hogy a 135 növényi származású játékszer 58 vízparti, illetve vízinövényből készült (tavirózsa, sás, gyékény, nád, kaka stb.), ami világosan mutatja, hogy ezek is mennyire beilleszkedtek az egykori és részben napjainkig megmaradt vízivilágba. Mindezek leírása nagy nyeresége a könyvnek.

A találos kérdések a könyv legnagyobb és egyben leggazdagabb fejezete. Ez a műfaj ugyan régóta ismert és a XIX. századtól kezdve jelentős gyűjtemények is keletkeztek, de még mindig nem kapta meg a kellő súlyát és elismerését a folklórban, pedig egyike azoknak a témáknak, melyek a szélesebb olvasóközönség körében is jelentős sikert értek el. Elég, ha ezzel kapcsolatban *Kresz Mária: Találos kérdések könyve* (Bp., 1946) munkáját említem, amit családnom gyermekei valóságos szótölvastak és ebben az időben a fővárosi általános iskolákban is divattá vált a találos kérdések elmondása és megfejtése. Az utóbbi időben mintha megélenkült volna az érdeklődés e különleges műfaj iránt, elég, ha ezzel kapcsolatban *Mándoki László* munkásságára utalok (legutóbb *Magyar Néprajz V.*) szerencsére egyre újabb és újabb gyűjtések készülnek és ezek közül is kiemelkedik, amit most Drávaszögből vehetünk a kezünkbe. Ez akár egy külön könyvet is megérdemelne.

A mondákról szóló fejezet sok értékes és néhány eddig nem ismert alkotást is tartalmaz. Elő-

nye, hogy nemcsak a népi eredetűeket vette fel gyűjteményébe a szerző, hanem az iskolába elsajátítottakat is. Igaz ezek nem, vagy csak ritkán érik el az előbbieket színvonalát, de széles körben ismertek és elindultak a folklorizáció útján. Sokszor egymás mellé kerülnek az évszázados múlttal rendelkezők és azok, melyek a XIX. században terjedtek el. Itt ismerhetjük meg a nyelvtörőket is, melyek gyakorlásával a beszédhibás gyermekkel igyekeztek a szebb beszédet elsajátíttatni.

A gyermekjátékok leírása csak a legfontosabbakat tartalmazza, melyek különösen jelentős szerepet játszottak a gyermektársadalomban. Végül röviden szól a gyermekkor után a fiatalság összejöveteléről, melyek némelyike egészen napjainkig megmaradt. A bálók, a színjátás, a búcsúk, a fónók és más összejövetelnek nemcsak az emléke él, hanem némelyiket ma is gyakorolják. A könyv a párválasztás szempontjával, szokásaival zárul.

Lábadiné Kedves Klára munkája több szempontból is értékes alkotás, hiszen olyan területről dolgozza fel a gyermekjátékokat, ahova nyolc évtized óta csak nagy nehézségekkel juthatott el néprajzi gyűjtő. Másrészt nemcsak leírja a jelenségeket, tárgyalja, hanem azt a gyermekek, felnőttek társadalmában is igyekszik elhelyezni. (*Református Élet, Kopács, 2000.*)

Balassa Iván

SZILÁGYI MIHÁLY:

A grábóci szerb ortodox kolostor története

A magyar állam és egyház szervezésének ezredik évfordulóján érdemes megemlékeznünk róla, hogy Magyarország a keleti és a nyugati kereszténység találkozópontja. A hazánkbeli ortodox közösség egyik szellemi-lelki központjának, a grábóci szerb kolostornak történetét ismerteti Szilágyi Mihály 1999-ben megjelent kötete. A Tolna megyei, Bonyhád környéki Grábocon 1585-ben telepített meg néhány szerb szerzetes, s rendház építésére Szokolovics Musztafa budai török pasától kaptak engedélyt. A szerzetesek a dalmáciai Dragovicból érkeztek, grábóci templomukat a Szent Arkangyaloknak ajánlották. A XVII–XVIII. században a kolostort többször kifosztották: török, szerb, magyar rablócsapatok. A grábóci közösség szabályzata 1729-ben jött létre, s a keleti rendalapító, Nagy Szent Vazul regulájának szellemiségét követte. A kalugyere (a szerzetes szerb elnevezése) 1736 és 1740 között építettek templomot, amelynek tornya és hajókupolája 1796-ban készült el. A mai kolostorepület 1787-ben épült.

A rendház a XIX–XX. század folyamán jelentős szellemi és gazdasági központ volt. A környék szerbjei a gazdag könyvtárral rendelkező kolostorba küldték tanulni fiaikat. Az atyák orvosi tevékenységet folytattak, s lelkipásztori szolgálatot láttak el a tolnai ortodox közösségekben. 1920-ban a grábóci kolostor 144 holdnyi birtokkal rendelkezett: a szerzetesek étkezési növényeket (kukorica, bab, burgonya), takarmánynövényeket (lucerna, répa), gabonaféléket, valamint szőlőt és gyümölcsöt termesztettek. Híres volt boruk és szilvapálin-

kájuk. Földet először a budai pasa adományozott nekik, később a birtokokat megerősítette és gyarapította Péterffy András püspök (1690) és Mérey Mihály szekszárdi apát (1711). 1945 után a gazdaságot államosították.

Szilágyi Mihály tanulmánya gondos forráskutatásra épít: számos iratot, feljegyzést szó szerint idéz, vagy egészben közöl. A szerző felhasználta a Tolna Megyei Önkormányzat Levéltárának és a Szentendrei Görögkeleti Szerb Levéltár vonatkozó anyagát, valamint összefoglalta az eddigi – magyar és szerb nyelvű – szakirodalmat. Elsődleges forrása a kolostor (Letopis manastria Grabovca) évkönyve volt. A könyv színesen ábrázolt történelmi, művelődés-, építész- és szellemtörténeti háttérrel mutatja be a grábóci szerb közösség történetét. Olvashatunk például a keleti liturgia és szerzetesség sajátosságairól, a szerbek vándorlásának előzményeiről, Grábóc gazdasági életéről és társadalmáról stb. A könyv tartalmazza a késő bizánci stílusjegyeket viselő barokk templom részletes leírását. (Vö. L. Szabó Tünde: Grábóc. Görögkeleti szerb templom. Tajak-Korok-Múzeumok Kis-könyvtára, 323. 1988.)

A grábóci szerzetesek eljáróit, az igumeneket gyakran kiűntették a megtisztelő archimandrita (apát) címmel. 1690-ben III. Arzén ipeki pátriárka három hónapig e kolostorból irányította a szerb egyházat. A kolostor jelentősebb lakói: Pajsije vezette az első közösséget, valamint a templom és a zárda építését. Gerasim a „moszkvai földekre” ment adományokat gyűjteni (1600–1602): kegyeszekkel, miseruhákkal tért vissza. Simeon Jeruzsálembe zárandokolt, s kolostorába hozta Szent Borbála nagyvértanú homlokasantját ereklyeként (1649), később budai püspök lett. Az utolsó grábóci kalugyert, Aleksej Babia-ot (1898–1974) a Rákosi-korszakban „a népi demokrácia elleni izgatás” címén meghurcolták. A kolostor épülete az 1960-as évektől szociális otthonként működött. A szerb egyház 1994-ben kapta vissza, s jelenleg két apáca képviseli a szerb monachizmus szellemiségét Grábócon. A templomot és a rendházat 1981 és 1987 között műemlékként helyreállították.

Szilágyi Mihály köteté rengeteg képet közöl: bemutatva a szerb egyház és Grábóc történetét. A könyvben szerepel az összes itt élt szerzetes és eljáró rövid életrajza is. A szerző és a mű nagy erénye a gazdag és pontos jegyzetapparátus, valamint a német nyelvű összefoglaló. Szilágyi Mihály fentebb bemutatott köteté mind egyháztörténeti, mind helytörténeti szempontból hiánypótló. Átfogó képet ad a magyarországi szerb egyház és szerzetesség történetéről, rávilágítva a magyarság és az ortodoxia mély, történelmi gyökerei kapcsolatára. (Babits Kiadó, Szekszárd, 1999.)

Miklós Péter

A legújabb Partiumi Füzetekről

Nagyváradon, az igen széles körű társadalmi támogatottsággal és intézményi együttműködéssel tevékenykedő Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság kiadásában rendszeresen megjelenő Partiumi Füzetek című kiadvány-

sorozatról (1–8. szám) folyóiratunkban két alkalommal is megemlékeztünk (A Partiumi Füzetek, Honismeret 1998. 6. sz., 115–117. old., A Partiumi Füzetek újabb négy számáról, Honismeret 1999. 3. sz. 102–103. old.) A tudományos igényű és ismeretterjesztési-közművelődési célkitűzésekkel írt füzetek a romániai magyar tudományosság (földrajz-, történelem-, műemlékvédelem-, helytörténet-, művészet- és irodalomtörténet, néprajz stb.) értékes darabjai. Már csak azért is ismernünk kell őket, mert a füzetekben feldolgozott tárgykörök ezer- és ezer szállal kötődnek nemcsak a határos magyar területek, hanem az egységes magyar kultúra tudományos- és közművelődési tevékenységeihez. Ismerve a kiadási- és egyéb körülményeket, elismeréssel kell adoznunk a Partiumi Füzeteket megjelentető Bizottságnak, illetve lelkes, rendkívül jó kapcsolatteremtő- és tartó, aktív, egyébként maga is neves helytörténész elnökének, Dukrét Géának.

A 2000. július 12–16. között Hajdúdorogon tartott Országos Önkéntes Néprajzi- és Nyelvjárási Gyűjtők találkozójára eljuttatott öt új számot – a 9., a 10., a 11., a 12. és a 13-at – mutatjuk be a következőkben röviden, azzal a felhívással, hogy helytörténeti-honismereti gyűjtéssel foglalkozó közösségeink és intézményeink figyelmét felhívjuk erre a nem mindennapi kiadványsorozatra, annak legutóbbi számaira.

A 9. szám Dukrét Géza és Péter I. Zoltán munkája, a *Püspökfürdő (Május 1 fürdő)* címet viseli (1994. 48 old.). Nagyvárad délkeleti szomszédságában lévő Püspökfürdő régóta ismert és kedvelt melegvízű, sajátos növény- és állatvilággal bíró gyógyfürdő. Először a fürdőterület geológiáját, a fürdő összetételét, a fürdőző növény- és állatvilágát ismertetik. A rómaiak idejétől kezdődően áttekintést nyújtanak a fürdő fejlődéséről, a fürdőtelep kiépüléséről, gyógyvize-zé-gyógyfürdővé nyilvánításának históriájáról, gyógyító hatásáról, az előző századforduló fürdőéletéről, jelenlegi helyzetéről. A jól sikerült összefoglalást számos fénykép- és rajz illusztrálja.

A 10. szám, a nagyszalontai helytörténeti tevékenység és az Arany-filológiai terén jól ismert Daniélisz Endre munkája, *„Csonkatorony nyúlik a felhőbe...”* címmel a nagyszalontai Csonkatorony, „hajdúvár” történetének, felhasználása formáinak érdekes, teljességre törekvő ismertetése (1999. 68 old.).

A 11. szám *Széksegyházi-bazilika Nagyvárad* címmel a nagyváradai római katolikus (latin szertartású) püspöki székesegyházat mutatja be építés- és egyháztörténeti szempontok alapján (1999. 68 old.).

A 12. szám *Alexandru Pop: Varadinum, a vizek határolta város és vár* című, a nagyváradai várat ismertető román nyelvű tanulmányának magyar fordítása (Péter I. Zoltán). A tanulmány, bár a legjobb várleírások, kutatások alapján készült, ismeretterjesztő célú összefoglalás, sok képpel, ábrával (1999. 24 old.).

A 13. szám a legterjedelmesebb, igazán már nem is nevezhető füzetnek. Tartalmát tekintve egyfajta jubileumi összeállítás az 1848/49. évi ma-

gyar szabadságharc és forradalom 150. éves jubileuma tiszteletére. *A szabadságharc zászlója alatt* címmel 44 – az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc partiumbéli és a bánsági eseményeiről, kimagasló személyiségeiről szóló – emlékeztet, cikket, esszét tartalmaz, *Dukrét Géza* szerkesztésében. A szerzők között országos nevű történészek, szakemberek mellett, bőven akadnak helytörténeti-honismereti „munkások” is (2000. 436 old.).

Mind a négy füzet ismeretterjesztő jellegű és mindegyik eredményesen szolgálja a magyar identitástudat megtartásának, felvirágoztatásának ügyét.

Dankó Imre

ROSTA ISTVÁN:

Fejezetek Magyarország technikatörténetéből

(*Szent István korától a XX. századig*)

A hazai gazdaság és társadalom fejlődésében korszakos jelentőségűek azok a technikai, technológiai eredmények, amelyek összefoglalására dr. Rosta István vállalkozott. A mű nem előzmény nélküli. Alapjait az egyetemi (JTE) és főiskolai (a kaposvári Csokonai vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola) előadások és a szerző kiterjedt kutatómunkája teremtette meg. Újabb könyvkiadásunk történetében a mű, amely a Honfoglalásunk 1100. évfordulójának és a magyar iskolai millenniumának emlékére szerkesztett sorozatban jelent meg,

hézagpótló. Egyrészt összefoglaló jelleggel, jól áttekinthető módon, a történeti korszakolásnak megfelelően tárja elénk az évszázados változásokat. (A technika és a tudomány, az alaptudományok köre és alkalmazásuk számos magyar névhez kötődik.) Másrészt a nagy ívű áttekintés szerkesztésébe fűzi a technika/technológia ismeretét: az Árpád-kortól hat fejezetben az űrtechnikai kísérletekig vezeti az érdeklődő olvasót. A mű igen sokrétű ismeretet nyújt át olyan példákkal, amelyek máig érvényes tudományos, technikai alaptételeken nyugszanak és igazolják: a korszakok gyakran nem merőben új ismeretekkel, nem a történelmi, gazdasági korszaknak megfelelő „mássággal” jelennek meg. Szerzőnk ezt igen gazdag – esetenként történelmi értékű, pl. a selmecbányai, az aradi MARTA túraautó stb. képekkel illusztrálja. Továbbgondolkodásra, kutatásra ösztönöz a hatalmas irodalomjegyzék is, amelyek a szerző tapasztalataival együtt a mű alapjait jelentik. A címlapon a Lánchíd és az Akadémia épülete nemcsak a tudomány elmélete és a technika diadalmas gyakorlata közti kapcsolatot jelzi, hanem azt is, hogy a magyar alkotások ilyen összefoglalása híd a jövő évezred számára is, hisz eddigi eredményeink alapját jelentik a magyar technika jövőjének is. Rosta István könyve ezt a célt nemesen és magas színvonalon szolgálja nemcsak főiskolai tankönyvként, hanem a technikai kultúra, művelődés részeként is. A szakértő lektorok – dr. Endrei Walter és dr. Jeszenszky Sándor voltak, a mű igényes kiadását a Nemzeti Tankönyvkiadó végezte. (Budapest, 1995)

Dr. Krisztián Béla

Koblös József–Süttő Szilárd–Szende Katalin

MAGYAR BÉKESZERZŐDÉSEK

(1000–1526)

Ha a történelem iránt érdeklődő olvasó azt a szót hallja: középkor, általában páncélos lovagok vonulása, fegyverek csörgése, csatazaj jut az eszébe; dicsőséges hadjáratok, mint a keresztések szentföldi vállalkozásai; hosszú és keserves harcok, mint a franciák és angolok közt dúlt százéves háború, vagy a spanyol földek arab igáitól való megszabadításáért folyó reconquista. Pedig a középkor történetéhez ugyanúgy hozzátartoznak a hadviselő felek közötti titkos vagy nyílt követjárások és diplomáciai alkudozások, az egymással szembenálló uralkodók fényes külsőségek közt megrendezett találkozói és a békekötés szentpapi ceremóniái. A jelen kiadvány ahhoz próbál segítséget nyújtani, hogy az érdeklődők ez utóbbiak világába is betekintést nyerhessenek.

A Balassi Kiadónál megjelent könyv kapható 2000 forintos áron a „Kis Magiszter” Könyvesboltban: 1053 Budapest, Magyar utca 40.